

Uluslararası Siyasette Doğu Akdeniz

Ed. İsmail Numan Telci ve Recep Yorulmaz, Ankara, Ortadoğu Yayınları, Eylül 2020, ISBN: 978-605-74886-0-2, 357 s.

Değerlendirmeyi Yapan: Uğur Matıç*

Geliş tarihi: 15/03/2021

Kabul tarihi: 31/03/2021

Atf: MATIÇ, U., "Uluslararası Siyasette Doğu Akdeniz", Ortadoğu Etütleri, 13-2 (2021): 325-330

Eastern Mediterranean in International Politics

Ed. İsmail Numan Telci and Recep Yorulmaz, Ankara, Ortadoğu Publishing, Sep. 2020, ISBN: 978-605-74886-0-2, 357 p.

Reviewer: Uğur Matıç

Geliş tarihi: 03/15/2021

Kabul tarihi: 03/31/2021

Citation: MATIÇ, U., "Eastern Mediterranean in the International Politics", Middle East Studies, 13-2 (2021): 325-330

شرق المتوسط في السياسة الدولية

تحرير: إسماعيل نعمان تلجي ورجب يورلماز، أنقرة، منشورات دراسات الشرق الأوسط، سبتمبر/أيلول 2020، ISBN: 978-605-74886-0-2, 357 s.

أوغور ماتيتش

تاريخ القبول: 31/03/2021

تاريخ الاستلام: 15/03/2021

الاقتباس: تشينكارا، غ، تزجان، س، "شرق المتوسط في السياسة الدولية"، دراسات الشرق الأوسط، 13-2 (2021):325-330

Akdeniz, insanlık tarihi boyunca medeniyetlerin teşekkül ettiği bir coğrafyada bulunması nedeniyle önemli bir bölge olmuştur. Stratejik deniz yollarını barındırması nedeniyle uluslararası siyasetin gündem maddelerinden biri olan Akdeniz ve onu çevreleyen kara alanlarını ifade eden bölgenin, özellikle doğu kısmında son 20 yıllık zaman dilimi içinde keşfedilen ve keşfedilmeyi bekleyen potansiyel hidrokarbon rezervleri Doğu Akdeniz'i enerji kaynakları, enerji geçiş güzergâhları ve güvenliği gibi konularda uluslararası siyasetin başlıca meselelerinden biri olarak gündemde tutmaktadır. Türkiye'nin uluslararası siyasetini yakından ilgilendiren Doğu Akdeniz ve enerji çalışmaları bünyesinde ortaya konulan akademik çalışmaların yetersizliğinin konuyu uluslararası siyaset bakımından anlamlandırmayı zorlaştırdığı bir dönemde,

* Dr. Öğr. Üyesi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, TR, ugurmatic@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-6871-2248

Uluslararası Siyasette Doğu Akdeniz kitabıyla Ortadoğu Yayınları, bu alanda önemli bir katkı sunarak yayın hayatına başlamıştır. Uluslararası ilişkiler ve uluslararası hukuk temelinde meydana gelen gelişmeler başta olmak üzere genel anlamda Doğu Akdeniz’i konu edinen, Türkiye’nin hak ve iddialarını temellendiren akademik çalışmaların sayısının artmasının zaruri olduğu bir zamanda ortaya konan bu çalışma son derece kıymetlidir.

İsmail Numan Telci ve Recep Yorulmaz editörlüğünde bir derleme olarak yayınlanan kitapta farklı akademisyenlerce yazılmış 14 bölüm bulunmaktadır. Doğu Akdeniz konusunu genel itibarıyla uluslararası ilişkiler disiplini çerçevesinde ele alan çalışmada öncelikle genel hatlarıyla bölgedeki küresel rekabet, Türkiye’nin stratejisi ve Kıbrıs konularını işleyen bölümlere yer verilmiştir. Küresel enerji kaynakları ve enerji hatlarına dair rekabet, devletler ile şirketlerin Doğu Akdeniz’e yaklaşımları gibi konularla devam eden kitap, bölgesel ve küresel aktörlerin Doğu Akdeniz stratejilerini spesifik olarak inceleyen bölümlerle tamamlanmıştır. İsrail-Filistin ve Suriye gibi Ortadoğu’nun kronikleşmiş sorunlarının Doğu Akdeniz konusuyla ilintili olarak ele alındığı bölümlere yer verilmesi aslında Ortadoğu meselelerinin Akdeniz ile yakından ilgili olduğunu göstermesi bakımından bu kitabı ayrıca dikkate değer kılmaktadır.

İlk bölüm olan “Bölgesel Rekabetten Küresel Güç Mücadelesine Doğu Akdeniz” başlıklı kısım kitabın editörleri tarafından kaleme alınmıştır ve bir nevi giriş mahiyetindedir. Doğu Akdeniz’in son yıllarda neden gündemde olduğu, uluslararası alanda hangi güçlerin hangi iştiyakla bölgeye ilgi duyduğu konularına genel bir bakış atan bölümde, Akdeniz’de enerji akışı ve enerji güvenliği konuları ve özellikle yeni keşfedilen hidrokarbon rezervlerinin bulunduğu alanlardaki bölgesel rekabet ele alınmıştır. Bu bağlamda Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) öncülüğündeki Türkiye’yi buradaki denklemlerin dışında tutma çabalarını, buna mukabil İsrail ve Mısır gibi bölgesel rekabette ön plana çıkan ve Türkiye ile zaman zaman gergin görüntü veren güçlerin rasyonel tercihlerinin Türkiye olmadan gerçekleşmeyeceğine dair argümanlar sunulmuştur.

İkinci bölüm “Doğu Akdeniz’de Enerji Mücadelesi ve Türkiye” başlığını taşımaktadır. Recep Yorulmaz ve Oğuzhan Demirdöğen tarafından kaleme alınan bölümde öncelikle enerji kaynaklarının tarihçesine kısaca bir bakış yapıldıktan sonra Doğu Akdeniz’deki kanıtlanmış enerji kaynakları kapasitesinin dünya geneline oranı incelenerek buradaki keşiflerin neden önemli olduğuna dair nicel dayanak oluşturulmuştur. Şimdiye kadar keşfedilen ve tahmini rezervler ile ilgili son derece açık tablolara yer verilen

bölüm, Akdeniz'e kıyısı olan Mısır, İsrail, Yunanistan ve Türkiye gibi sadece bölgesel rekabette öne çıkan ülkeleri değil burada aktör rolünü haiz olması beklenen fakat yaşanan savaşlar ve siyasi istikrarsızlıklar gibi nedenlerle bizzatıhi bölgede etkin olamayan Filistin ve Suriye gibi devletlerin de deniz yetki alanları ve potansiyellerini tek tek ortaya koymaktadır. Özellikle GKRY ve Yunanistan'ın deniz yetki alanları ve Avrupa'ya gaz aktarımı konusundaki girişimlerinin detaylandırıldığı, bu konularda İsrail'in alternatif politikaları ve Lübnan gibi etkisi göreceli olarak işlevsiz devletlerin de buradaki etkinliğinin analiz edildiği bölümde, Türkiye ve KKTC'yi saf dışı bırakma eğilimindeki girişimlerin uluslararası hukuk temelini olmamasına dikkat çekilmiştir. Bu girişimlerin en güvenli ve maliyeti düşük olanlarının güzergâhı Türkiye ve KKTC'nin yetki alanlarından geçmektedir. Dolayısıyla bölgesel güçlerin uluslararası meşruiyet adına Türkiye'yi dikkate alma gereklilikleri, buna mukabil Türkiye'nin bölgedeki girişimlerinin de egemenlik alanlarını korumak adına bir zorunluluk olduğunun altı çizilmektedir. Türkiye ve KKTC'nin Doğu Akdeniz'deki faaliyetlerinin de ayrıca incelendiği bölümde, petrol ve doğal gaz arama çalışmalarının süreç olarak nasıl ilerlediği anlatılmaktayken diğer yandan Türkiye'nin Libya ile imzaladığı deniz yetki alanlarına yönelik mutabakat zaptı ve müteakip politikalar da değerlendirilmektedir. Sonuç olarak Türkiye'nin hem enerji konusundaki dışa bağımlılığını azaltmak adına yürüttüğü arama faaliyetlerinin hem de kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgeler ilan etmesinin önemine dikkat çekilmiştir.

İsmail Şahin'in kaleme aldığı üçüncü bölüm "Doğu Akdeniz'de Bölge Dışı Aktörlerin Rolü" başlığını taşımaktadır. Bölgenin jeopolitik önemi ve tarihçesine dair bilgilerle başlayan bölümde aynı zamanda küresel enerji konusundaki rekabet işlenmektedir. Başlıca küresel aktörlerin bölgedeki rekabetteki tutumlarına yer verilen bu bölümde ABD'nin yaklaşımı Avrupa'nın Rusya'ya olan enerji bağımlılığı çerçevesinde değerlendirilirken ayrıca Eastmed ve Kuzey Akım projeleri hakkında bilgiler verilmekte ve mukayeseler yapılmaktadır. Bu bağlamda AB'nin ve Rusya'nın bölgesel rekabete yaklaşımları da tahlil edilmektedir. Fransa'nın bölgeye yönelik dış politikasının arkasında temel araçlarının ve amaçlarının da irdelendiği bu bölümde ayrıca Çin'in bölgeye olan ilgisi, Akdeniz ve çevresinde yürüttüğü liman satın alma/kiralama politikaları, GKRY ile yakınlaşma çabaları ve "Bir Kuşak Bir Yol" projesinin Ortadoğu ve Akdeniz politikalarıyla ilintisi sergilenmektedir. Bölge dışı aktörlerin bölgedeki irili ufaklı güçlerle yürüttüğü faaliyetlere yönelik olarak Türkiye ve KKTC'nin temel itirazlarını dillendiren Şahin, Türkiye'nin bu çerçevede yürüttüğü diplomatik faaliyetleri ve arama faaliyetlerini de analiz ederek Türkiye'nin izlediği ve izleyebileceği enerji ve güvenlik politikalarının çerçevesini çizmektedir.

“Doğu Akdeniz Enerji Kaynaklarının Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’ne Etkisi” başlığını taşıyan dördüncü bölümün yazarı Fatma Çalık Orhun’dur. Doğu Akdeniz’deki enerji kaynakları ve enerji güzergâhları meselesine dair bir anlatım barındıran bu bölüm esas itibarıyla Kıbrıs meselesinin tarihçesi ve Türk-Rum ilişkileri hakkında geniş bir çerçeveye çizmektedir. Adadaki meselelerin tarihsel arka planını hatırlatması bakımından değerli veriler sunan Orhun, ayrıca Kıbrıs Türkleri açısından uluslararası siyasetin gündemine giren konuların nasıl görüldüğünü, bu bağlamda enerji meselelerine yaklaşımın hangi çerçevede olduğunu analiz etmiştir.

Bahrooz Jaafar tarafından kaleme alınan “Doğu Akdeniz’deki Enerji Boru Hatları ve Küresel Üretime Etkileri” başlıklı beşinci bölüm, enerji kaynaklarından ziyade enerji nakliyle ilgili siyasi anlaşmazlık ve kriz alanlarına yönelik analizleri barındırmaktadır. Özellikle İsrail, GKRY ve Mısır arasındaki boru hatları olmak üzere Doğu Akdeniz’deki enerji trafiğinde boru hatlarının önemi, maliyeti, imkânları ve çatışma alanları hakkında önemli bilgiler verilmiştir. Levant bölgesi başta olmak üzere İsrail’in doğal gaz keşifleri ve kısa bir zaman dilimi içerisinde enerji ithalatçısından ihracatçısına dönüşümünü de anlatan yazar, GKRY alanlarındaki keşifler ve buradaki enerjinin ekonomi politikası, KKTC’nin bu durumdan nasıl etkilendiği, ABD ve Rusya’nın perspektifleri gibi pek çok konuda ufuk açıcı analizler sunmaktadır.

Rumeysa Ayverdi, “Uluslararası Enerji Şirketlerinin Doğu Akdeniz’deki Faaliyetleri” başlıklı altıncı bölümde, konuya farklı bir açıdan yaklaşmıştır. Enerji şirketlerinin Doğu Akdeniz üzerindeki faaliyetleri, şirketlerin hem küresel güç olan hem de bölgede hak sahibi pozisyonundaki devletler ile olan ilişkileri gibi konulara açıklık getirilmesi bakımından bu bölüm, ayrıca ihtilafı parseller konusunu da incelemektedir. Doğu Akdeniz üzerindeki parsel alanlarından hangileri hakkında hangi devletlerin iddialarının bulunduğu, buna mukabil uluslararası şirketlerin bu alanlarla ilgili yaşadığı sorunların detaylandırıldığı bölümde, ihtilafı alanları açık ve net gösteren tablolarla bu bilgileri desteklenmiştir. Ayrıca metin hangi parselde hangi şirketin hidrokarbon arama faaliyetleri yürüttüğü, hangi yıl hangi alanda keşif yapıldığı gibi konuları da netleştiren tablolar oluşturularak okuyucu açısından son derece verimli ve kullanışlı tablolarla zenginleştirilmiştir.

Kitabın bundan sonraki bölümleri bölgesel ve küresel aktörlerin Doğu Akdeniz politikalarını analiz etmektedir. Yedinci bölümde Hasan Korkut, Yunanistan ve GKRY’nin Doğu Akdeniz politikalarını analiz ederken ayrıca Kıbrıs’taki enerji paylaşımı meselesi, Türkiye’nin sondaj faaliyetleri ve Libya ile deniz yetki alanları mutabakatı konularında mezkûr aktörlerin

dış politika davranışlarını incelemiş, Yunanistan'ın Mısır ile 2020 Ağustos ayında gerçekleştirdiği MEB (Münhasır Ekonomik Bölge) anlaşmasının hukuksuzluğunu dile getirmiştir.

Sekizinci bölümde İsmail Numan Telci, Mısır'ın Doğu Akdeniz politikasını incelemiştir. 1960'lı yıllardan itibaren bölgedeki doğal gaz keşiflerinin bir nevi öncüsü pozisyonunda bulunan Mısır'ın yakın tarihteki enerji hamleleri, İsrail ile pragmatik ilişkileri, Arap Ayaklanmaları süreci ve sonrasındaki tutumunun değerlendirildiği bölümde ayrıca Türkiye karşısında mevcut yönetimin tutumu ve Türkiye'nin Mısır'a yaklaşımı konuları da analiz edilmiştir.

Haydar Oruç, dokuzuncu bölümde İsrail ve Filistin'in Doğu Akdeniz politikalarını ele almıştır. Esasında Filistin'in fiziki kapasite ve hukuki statü nedeniyle son derece sınırlı hamlelere sahip olduğu, buna mukabil İsrail'in bölgede etkin politikalar üretirken Filistin'in mağduriyetindeki en önemli aktör olduğunun ifade edildiği bölümde, ekonomi, hukuk, güvenlik gibi perspektiflerden İsrail'in Doğu Akdeniz stratejisi, bölgesel ve küresel bağlantıları gibi konular detaylandırılmıştır. Ayrıca Filistin'in müstakil bir Doğu Akdeniz politikasından söz edilemese de Akdeniz'e olan kıyıları nedeniyle sahip olması gereken hakları, İsrail'in işgal ve baskısı nedeniyle enerji alanında son derece kısıtlı ve bağımlı hâle gelmesi anlatılmış, Gazze Şeridinde hâkim olan Hamas ile FKÖ arasındaki anlaşmazlığın etkilerine yer verilmiş, Filistin'in Doğu Akdeniz'deki imkânları değerlendirilmiştir.

Bir diğer bölgesel aktör olan Lübnan ise Mustafa Yetim tarafından onuncu bölümde değerlendirilmiştir. 1982 tarihli deniz hukuku anlaşmasına taraf olan ve bu çerçevede yetki alanlarını belirleyen Lübnan'ın İsrail ile bu alanda yaşadığı sorunlar, uluslararası şirketlerle anlaşmaları, buna mukabil karşılaştığı engeller, bölgedeki ve kendi içindeki kronik sorunların etkileri, Rusya'nın etkili olma çabaları, Suriye gelişmelerinin Lübnan'ın zengin potansiyeline etkisi gibi konularda etkili ve verimli bir analiz sunulmuştur.

İrfan Kaya Ülger on birinci bölümde AB'nin Doğu Akdeniz siyasetini ele almıştır. Bir bütün olarak AB'nin bölgeye ilgisinin 1970'lere kadar gittiğini belirten Ülger, tarihsel süreçte AB'nin Akdeniz politikalarını aşama aşama detaylandırmıştır. AB'nin Akdeniz ülkelerine yönelik Avrupa merkezci yaklaşımla değişim öngören ve kriterler uygulayan yaklaşımının da anlatıldığı bölümde, Avrupalı güçlerin demokrasi yerine istikrar temelinde yürüttüğü ilişkilerine de eleştiriler getirilmiştir.

On ikinci bölümde Muhammed Soliman Al-Zawawy, ABD'nin Doğu Akdeniz politikasının temel dinamiklerini ve sonuçlarını ele almıştır.

ABD'nin Doğu Akdeniz'e yaklaşımını sadece güncel boyutuyla değil Soğuk Savaş sürecinde yürütülen çevreleme stratejisi dâhilinde tarihsel boyutlarıyla anlatan yazar, ayrıca ABD merkezli uluslararası enerji şirketlerinin rollerini de incelemiştir. Sadece enerji alanında değil, ABD'nin askerî, ekonomik ve diplomatik enstrümanları çerçevesinde Akdeniz politikasını irdeleyen Zawawy, ayrıca Türkiye ile ABD arasında yaşanan F-35 ve S-400 krizlerine dair değerlendirmelerde bulunmuştur.

On üçüncü bölümü Metin Aksoy, “Rusya'nın Enerji Politikası ve Doğu Akdeniz” başlığıyla kaleme almıştır. Ekonomisinin büyük bir kısmının doğal gaz satışından beslendiği Rusya'nın bölgedeki enerji potansiyeline yaklaşımının rekabet temelinde geliştiğini belirten yazar, Rusya'nın Suriye politikası ve Ortadoğu'ya yönelik yaklaşımıyla ilintili olarak Doğu Akdeniz stratejisini masaya yatırmaktadır.

On dördüncü ve son bölüm olan “Rusya'nın Suriye Stratejisi: Enerji Güvenliği Perspektifinden Bir Bakış” başlığını taşıyan bölüm Ahmet Safa Hüdaverdi tarafından kaleme alınmıştır. Rusya'nın Suriye Savaşı'nda aldığı pozisyona realist perspektiften bir yaklaşım getiren bu bölümde Enerji güvenliği ve realizm temelinde bir teorik çerçeve belirlenirken, Suriye krizinin seyrine dair bilgilere yer verilmiştir. Daha sonra Rusya'nın Suriye politikası, enerji politikası ve bunlar arasındaki bağların detaylı bir şekilde incelendiği bölümde Rusya'nın güç merkezli, devletçi ve asimetrik bağımlılık ilişkisi üzerinden şekillenen görüşü “doğal kaynak milliyetçiliği” olarak tanımlanmaktadır.

Genel hatlarıyla Doğu Akdeniz'in uluslararası siyasetin gündeminde neden yer aldığını anlatan, bölgesel ve küresel güçler bakımından spesifik incelemelerde bulunan, özellikle enerji ve güvenlik çerçevesinde okuyucuya aydınlatarak literatüre katkı sağlayan bu kitabın eleştirilecek yönleri de muhakkak vardır. Doğu Akdeniz meselesinin burada incelenen konularla birlikte örneğin uluslararası hukuk temelinde detaylı olarak incelenilip analiz edilmesi, ayrıca konunun Afrika açısından da değerlendirilmesi gerekmektedir. Küresel aktörler olarak ABD, Rusya ve AB temelinde yapılan değerlendirmelere ek olarak kitapta bahsi geçse de çok fazla detaylandırılmayan İngiltere, Çin, Fransa ve Almanya gibi güçlerin yaklaşımlarının işlenmesi, enerji ve güvenlik dışında örneğin turizm, ticaret, korsanlık faaliyetleri gibi konuların da Doğu Akdeniz ile ilintili olarak değerlendirmeye tabi tutulması beklenmektedir. Doğu Akdeniz ile ilgili ileride yayınlanacak çalışmaların meselenin çok boyutlu yapısını derin bir şekilde ele alması beklenebilir.